

BAYER JUDIT*

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK 10. CIKKEL KAPCSOLATOS JOGGYAKORLATÁNAK EGYES SÚLYPONTJAI

Jelen tanulmány az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének joggyakorlata általános elveit, és alkalmazásának legjellegzetesebb eseteit kívánja az olvasó elé tárni. Elsődleges célja, hogy áttekintést nyújtson a 10. cikk alkalmazásának sarokpontjairól, és főbb elveiről. Ezen belül fokozott figyelmet szentel a véleménynyilvánítási szabadság demokratikus közéletben betöltött szerepének. Hipotézise szerint az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatában erősebb védelmet biztosít a joggyakorlásnak akkor, ha az a demokratikus társadalmi, közéleti vitát szolgálja, és hajlandóbb helyben hagyni a tagállami korlátozásokat, amennyiben a véleménynyilvánítás az egyén önkifejezését szolgálja a közösséget sértő módon, továbbá akkor is, ha azok a demokratikus jogrendet támadnák.

A kötet, melyet az olvasó kezében tart, speciális szempontú tanulmányokat tartalmaz a véleménynyilvánítási szabadság témájában, köztük az internetes szólás-szabadságot, illetve az önkényuralmi jelképek témáját bemutató írásokat, ezért ezen a téren jelen tanulmány szándékoltan szűkszavú (*Delfi v Észtország, Vajnai v Magyarország*). (Lásd Koltay András, illetve Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

E tanulmány célja mindössze a véleménynyilvánítási szabadság körében legtipikusabb esetek általános jellegű bemutatása. A Bíróság szempontjai között vissza-visszatérően kiemelt jelentőségűnek tűnik a demokratikus nyilvánosság működésének biztosítása. A tanulmány ezért kiemelt figyelmet szentel azoknak az eseteknek, amelyek eldöntésében ez a kritérium döntő szerepet játszott. Terjedelmi korlátok miatt a Bíróság érveléstechnikáját, esetjogon belüli ellentmondásait nem kritizálja a tanulmány, mindössze néhány kiemelt esetben említi meg a szakirodalomban jelen lévő diskurzus különböző álláspontjait.

Az illusztrációként használt jogesetek idézésekor igyekeztem a legkorábbi olyan jogesetet megadni, amelyikben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) kifejtette a vonatkozó elveket, és amelyre utóbb gyakran hivatkozott.

A kifejezés szabadsága terjedelmének meghatározásához a Bíróság egyik alapvető elvének tekinthető az az érvelés, amelyet a *Handyside*-ügyben alkalmazott először, majd számos ügyben újra hivatkozott (lásd alább):

* PhD, habilitált főiskolai tanár, Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Kar, 1165 Budapest, Diósy Lajos u. 22–24.
E-mail: bayer.judit@uni-bge.hu.

„a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapkövét jelenti, és a társadalmi fejlődés, valamint minden egyén önmegvalósításának egyik alapvető feltétele, és nem csupán azokra az információkra vagy gondolatokra alkalmazandó, amelyeket szívesen fogadnak, vagy amelyek tetszést vagy közönyt ébresztenek, hanem azokra is, amelyek sértőek, felháborítóak vagy zavaróak. Ezt követeli a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság, amely nélkül nincs demokratikus társadalom.”¹

A védelem sajátos korlátjaként működik az Egyezmény 17. cikke, mely szerint az Egyezmény egyik rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana az Egyezményben foglalt jogok és szabadságjogok megsértésére vagy korlátozására. Ennek alkalmazása esetén a Bíróság már a befogadhatósági szakaszban elutasíthatja a hozzá érkező kérelmeket a 17. cikk alapján. A 17. cikkel az Egyezmény alkotói a totalitárius rendszerek európai újjáéledését kívánták megakadályozni, és az antidemokratikus tevékenységeket kívánták kizárni az Egyezmény védelméből.² Egyes szerzők szerint azonban hátrányos a jogvédelemre nézve, hogy a 17. cikk alkalmazása révén a Bíróság pusztán a tartalom alapján megengedi a korlátozást, függetlenül a kontextustól, és a körülmények mérlegelésétől.³ A holokauszt-tagadás miatt tagállami szinten elmarasztalt panaszokat minden esetben erre a cikkre hivatkozva utasítja el a Bíróság,⁴ egyéb, gyűlöletkeltő beszédük terjesztése miatti korlátozás esetén pedig ugyancsak legtöbbször (de nem következetesen) e cikkre hivatkozva utasítja el.⁵ A teljesség igénye nélkül az alábbiakban bemutatok néhány jellemző esetet.

A holland bíróság két hét szabadságvesztésre ítélte egy, az etnikai homogenitást kívánatosnak, és a faji keveredést elkerülendőnek tartó párt elnökét, aki faji diszkriminációra felhívó röpiratokat terjesztett, melyek arra ösztönözték az olvasóikat, hogy szorgalmazzák a teljes nem fehér lakosság Hollandia területéről való kitelepítését. A Bíróság megállapította, hogy az Egyezmény 14. cikke diszkrimináció nélkül biztosítja az Egyezményben foglalt jogokat minden embernek, a 4. Jegyzőkönyv pedig tiltja a kollektív kitelepítést, hozzátette, hogy az ENSZ faji megkülönböztetés ellenes egyezménye alapján Hollandia kötelezettsége megakadályozni a panaszosokat abban, hogy ilyen nézeteiket szabadon és szankció nélkül terjeszthessék.⁶ Megállapította, hogy a panaszosok arra kívánják használni a 10. cikk védelmét, hogy

¹ *Handyside v The United Kingdom*, Judgment of 7 December 1976, no. 5493/72. § 49.

² Mark E. VILLIGER: „Article 17. ECHR and Freedom of Speech in Strasbourg Practice” in Josep CASADEVALL [et al.] (szerk.): *Freedom of Expression: Essays in Honour of Nicolas Bratza* (The Netherlands: Wolf Legal Publishers 2012) 321, 322.

³ Antoine BUYSE: „Dangerous Expressions: The Echr, Violence and Free Speech” *ICLQ* 2014/April. 491–503; valamint Hannes CANNIE – Dirk VOORHOOF: „The Abuse Clause and Freedom of Expression in the European Human Rights Convention: An Added Value for Democracy and Human Rights Protection?” *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2011/1. 54–83, 57.

⁴ CANNIE–VOORHOOF (3. lj.).

⁵ Lásd *Glimmerveen and Hagenbeek v The Netherlands*, Judgment of 11 October 1979, nos. 8348/78, 8406/78; *Schimanek v Austria*, Judgment of 01 February 2000, nos. 32307/96, 12774/87; *H., W., P. and K. v Austria*, Judgment of 10 December 1989, no. 12774/87; *Norwood v UK*, Judgment of 16. November 2004, no. 23131/03.

⁶ Lásd *Glimmerveen* (5. lj.).

olyan gyakorlatot folytassanak, amely ellentétes az Egyezmény szövegével és céljával, és amely révén megfosztának másoknak az Egyezmény által biztosított jogaik és szabadságaik gyakorlásától, ez a tevékenység pedig a 17. cikkbe ütközik.

Ettől eltérő eredménnyel zárult *Lehideux és Isorni* kérelme, amelyben a Bíróság részletesebben is kifejtette a 17. cikk alkalmazásának, illetve az attól való eltekintésnek a részleteit. A francia szervezet célja az volt, hogy Pétain marsall (1945-ben elítélt háborús bűnös) második világháború alatti politikáját újraértelmezze, azaz védelmébe vegye. Ezzel megvalósították azt a francia büntető tényállást, amely tiltotta az ellenséggel való kollaboráció nyilvános védelmezését. A francia kormány kifejezetten kérte, hogy a 17. cikkre hivatkozással utasítsák el a kérelmet, azonban a Bizottság – és utóbb a Bíróság – úgy döntött, hogy ez nem indokolt. A közlemény nem tartalmazott fajgyűlöletet vagy mások szabadságának megsértésére vagy korlátozására irányuló állítást, és nem is volt összefüggésben tevékenységgel vagy cselekedettel.⁷ A bíróság nem kívánt állást foglalni olyan történelmi események és azok értelmezése kérdésében, amelyeket történészek jelenleg is taglálnak, és amelyben nincs olyan közmegegyezés, mint például a holokauszt kérdésében.⁸ A Bíróság vizsgálatában arra szorított, hogy társadalmilag szükséges, illetve arányos volt-e a szankcionálás. Úgy találta, hogy minden országnak kötelessége saját történelmét nyíltan és szenvtelenül kitárgyalni, és hogy a szólásszabadság nemcsak a kedvelt nézetekre terjed ki, hanem azokra is, amelyek sértőek, zavaróak, mert ezt követeli a pluralizmus, a tolerancia és a nyíltság, amely nélkül nem létezik demokratikus társadalom.⁹ A szabadságvesztés szankció alkalmazását nyilvánvalóan eltúlzottnak találta, ezért megállapította a 10. cikk megsértését, és ezt elegendő elégtételnek tekintette.¹⁰

A holokausztot megkérdőjelező közlemények betiltása miatti panaszokat már a befogadási szakaszban elutasítja a Bíróság. A filozófiával és politikával foglalkozó szerző könyvében vitatta a holokauszt történelmileg megállapított tényeit. A Bíróság leszögezte, hogy a világosan feltárt történelmi események megkérdőjelezése nem képezheti történelmi kutatás tárgyát, mivel az igazság keresése helyett ezek célja a náci rendszer rehabilitációja, és az áldozatokat vádolná történelemhamisítással. Az emberiség elleni bűnök megkérdőjelezése a rasszista gyűlöletre uszítás egyik leg súlyosabb formája, mert aláássa az Egyezmény értékeit. Habár bármely állam politikája kritizálható, a Bíróság szerint Garaudy írásai nyilvánvalóan rasszista célúak voltak, nem pusztán kritikusak.¹¹

A rasszista tartalmú beszéd egy újabb típusa jelent meg a *Norwood v UK* ügyben, melyet ugyancsak a 17. cikkre alapítva utasított el a Bíróság a befogadhatósági szakaszban. Norwood egy posztert tett ki lakása ablakába, amelyen a lángoló ikertornyok voltak láthatóak a következő szöveggel: „muszlimok kifelé Nagy-Britanniából – megvédjük a brit népet”. Egy járókelő bejelentésére a rendőrség eltávolította a posztert.¹²

⁷ *Lehideux and Isorni v France*, nos. 23/09/1998, 24662/94, § 37.

⁸ *Lehideux and Isorni v France* (7. lj.) § 47.

⁹ Lásd *Handyside v The United Kingdom* (1. lj.) § 49.

¹⁰ *Lehideux and Isorni v France* (7. lj.).

¹¹ *Garaudy v France*, Decision of 7. July 2003, no. 65831/01.

¹² *Norwood v UK* (5. lj.).

1. A KORLÁTOZÁS FELTÉTELEI

Az alábbiakban röviden bemutatom az Egyezmény 10. cikke alkalmazásának szerkezetét. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása akkor lehet legitím, ha az törvényben előre szabályozott, legitím célt szolgál, a cél eléréséhez szükséges, és azzal arányos. A legitím célok típusainak külön fejezetet szentelek a másik két szempont rövid bemutatását követően. Azt követően pedig megvizsgálom majd azokat az indokokat, amelyek a korlátozás szükségességével szemben ellensúlyt képezhetnek.

A korlátozás törvénybe foglalt mivolta úgy értendő, hogy a jogi korlátozás az érintettek számára előre látható legyen. Így kiterjedhet akár az iratlan jogra is (*Sunday Times v UK*, 26. April 1979, 6538/74, § 47), amennyiben az az adott körülmények között ésszerű mértékig előrelátható. Ezzel szemben a Bíróság kétségét fejezte ki, hogy egy sebtében elfogadott jogszabály megfelel-e ennek a követelménynek, többek között a jogállamiság követelményei teljesítésével kapcsolatos kételyek miatt (*Baka v Hungary*, lásd alább).

Érdekes módon nem állapította meg az előreláthatóság hiányát a Bíróság a *Delfi v Estonia*, valamint a *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE) és Index v Hungary* ügyeiben, holott mindkét ügyben a panaszos internettartalom-szolgáltatók abban a meggyőződésben nyújtottak lehetőséget a kommentelésre, hogy rájuk a tagállamok által implementált E-Kereskedelmi Irányelv (*Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve, 14. cikk*) vonatkozik, amely mentesíti őket a harmadik személyek által nyújtott tartalomért való felelősség alól. A tagállamok bíróságai azonban más, általános hazai jogszabályokat alkalmaztak a szolgáltatókra, többek között a Polgári Törvénykönyvet. A Bíróság konstataulta, hogy a panaszos vitatta a jogszabály előreláthatóságát, de végül nem fogadta el ezt az érvet.¹³ Ehelyett a kommentek tartalma alapján foglalt állást.¹⁴ (Lásd Koltay András, illetve Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

A Bíróság esetjoga visszatérően leszögezi, hogy a „szükséges” nem azonos azzal, hogy „elengedhetetlen”, de nem is annyira rugalmasan értendő, minthogy „ésszerű”, vagy „kívánatos”, hanem egy „nyomós társadalmi szükséglet” meglétére utal, ame-

¹³ *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index v Hungary*, Judgment of 2 February 2016, no. 22947/13, § 47–51.

¹⁴ Ezt a kérdést részletesebben is tárgyalja KOLTAY András: „Az internetes kapuőrök és az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke: a sajtószabadság új alanyai” c. tanulmánya jelen kötetben. A kommentelés témájában lásd még GRAD-GYENGE Anikó: „Commentare necesse est: néhány gondolat az Alkotmánybíróság »Kommenthatározatáról«” *Glossa Iuridica Jogi Szakmai Folyóirat* 2015/1–2. 122–142. A Delfi esetében azok között rasszista gyűlöletkeltésre alkalmasak is voltak, ezért nem találta a korlátozást 10. cikkbe ütközőnek (ezt az indokolást az MTE-eset 90. §-ában olvashatjuk ilyen kristálytisztán). Az MTE-esetben a Bíróság megállapította, hogy a magyar bíróságok álláspontja túlságosan merev volt, amikor lényegében objektív felelősséget követeltek meg az azonosítatlan idegenek által feltöltött tartalmakért, valamint, hogy a sérelmet szenvedett gazdasági társaság nem a szolgáltatótól kérte a jogsértőnek talált tartalmak eltávolítását, hanem azonnal bírósági eljárást kezdeményezett, és hogy ezt a tényt a nemzeti bíróságok nem tartották figyelemre érdemesnek (§§ 80–83.). Az MTE-esetben lényeges körülmény volt, hogy egy jogi személy működését érő jogos kritika volt az ügy tárgya, amelyet már a fogyasztóvédelmi hatóság is vizsgált (§ 85.), ezért megállapította a 10. cikk sérelmét.

lyet egy demokratikus társadalom keretei között kell értelmezni. A szükségességgel párhuzamosan vizsgálendő, hogy az állami beavatkozás arányos volt-e a jogszerű céllal, valamint hogy a tagállami hatóságok indoklása releváns és kielégítő-e.¹⁵

Az arányosság hiánya egyúttal a társadalmi szükségszerűség hiányát is maga után vonja. Az arányosság hiányára hivatkozott a bíróság a *Ceylan v Törökország* és a *Tammer v Észtország* ügyekben is.¹⁶

2. A LEGGYAKORIBB LEGITIM CÉLOK

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül megemlítem a leggyakoribb legitim célokat, amelyek elérése érdekében az államok a leggyakrabban korlátozzák a véleménynyilvánítási szabadságot.

2.1. MÁSOK JOGAI, JÓ HÍRNEVE

Az egyik leggyakoribb ok, amely okot ad a kifejezések korlátozására és a pereskedésre, mások jó hírnevének, becsületének védelme. Az emberi méltóság nem szerepel külön nevesített jogként az Egyezmény cikkei között, amint erre a beavatkozóként fellépő Médiajogászok Szövetsége rámutatott az *Axel Springer* ügyben.¹⁷ A Bíróság szerint azonban a jóhírnév védelme levezethető az Egyezmény 8. cikkéből, amely a magánélethez és családi élethez való jogot védi.

A Bíróság következetesen érvényesíti a vélemények magasabb szintű védelmét a – valótlan – tényállításokkal szemben. A vélemények és tények elhatárolása a tagállamok feladata, amelyben viszonylag széles mérlegelési jogot élveznek, habár a Bíróság felülvizsgálhatja a besorolásukat.¹⁸ A tényállítások esetében a tagállamoknak kötelességük biztosítani a valóság bizonyításának lehetőségét, ennek elvétele önmagában is megalapozhatja a 10. cikk megsértését.¹⁹ Ezzel szemben az értéktételek nem vethetők alá az igazság próbájának, tehát a valóság bizonyításának követelménye is sérti a véleménynyilvánítás elvét, hiszen lehetetlent kíván.²⁰ Ennek ellenére kell, hogy legyen valamilyen valóságos bázisa a vélemény kialakításának.²¹ Még az értéktételek is túlzott lehet, ha semmilyen tényalap nem támasztja alá. Így a

¹⁵ *Barthold v Germany*, Judgment of 25 March 1985, no. 8734/79, § 55.

¹⁶ *Ceylan v Turkey* [GC], Judgment of 8 July 1999, no. 23556/94, § 37; *Tammer v Estonia*, Judgment of 6 February 2001, no. 41205/98, § 69; and *Skajjka v Poland*, Judgment of 27 May 2003, no. 43425/98, § 41–42.

¹⁷ *Axel Springer AG v Germany*, Judgment of 7 February 2012, no. 39954/08, § 71.

¹⁸ *Prager and Oberschlick v Austria*, Judgment of 26 April 1995, § 36; *Kharmalov v Russia*, Judgment of 8 October 2015, no. 27447/07, § 31; *Pinto Pinheiro Marques v Portugal*, Judgment of 22 January 2015, no. 26671/09, § 43.

¹⁹ *Castells v Spain*, Judgment 23 April 1992, no. 11798/85, § 16–17, 41, 48.

²⁰ Lásd alább *Lingens v Austria*, Judgment of 8 July, 1986, no. 9815/82, § 46; *Oberschlick v Austria no.1*, Judgment of 23 May 1991, no. 11662/85, § 63; *Schwabe v Austria*, Judgment of 28 August 1992, no. 13704/88.

²¹ *Jerusalem v Austria*, Judgment of 27 February 2001, no. 26958/95, § 43.

beavatkozás arányossága attól függhet, hogy a kifogásolt értékítélet tekintetében kellő tényalap áll-e fenn.²² A *Karsai v Hungary* esetben a Bíróság nem tudta elfogadni a magyar bíróságok azon álláspontját, hogy a történész valótlan tényállításokat fogalmazott meg, mert azok szerinte (nem vitatott) tényeken alapuló értékítéletek voltak. Az állítások közéleti vita részét képezték, ráadásul „egy totalitárius történelmi epizódokkal rendelkező ország saját múltjának feldolgozásával kapcsolatos szándékairól szólt”, amelyet már a *Lehideux and Isorni* ügyben is lényeges körülménynek tartott.²³

Habár a vélemények szélesebb körben élveznek védelmet, mint a valótlan – vagy vitatott – tények, megítélésüknél fontos a nyelvhasználat, a kifejezőmód vizsgálata, vajon túlzó volt-e vagy tárgyilagos, és hogy a szándék bántó, megbélyegző volt-e.²⁴ A különféle megbélyegző jelzők használata azonban, akár a „tökfilkó” (*Trottel*), „náci” vagy „neofasiszta”, nem eredményezik automatikusan a szankcionálás jogosságát az Egyezmény alapján.²⁵

2.2. A MAGÁNÉLET VÉDELME (8. CIKK)

A magánélet védelme több, mint a 10. cikk lehetséges korlátja: nevesítve is védi az Egyezmény. Amennyiben ez ütközik a véleménynyilvánítási szabadsággal, akkor két egyenrangú emberi jog kollíziójáról beszélhetünk. A magánélet a személyiség több aspektusát is magában foglalja, például a szexuális orientációját, nevét, vagy a képmáshoz való jogot, illetve azokat a személyes adatokat, információkat, amelyeket az egyén hozzájárulása nélkül közzéadni jogsértő. Mindazonáltal, a jóhírnév sérelme el kell érjen egy jelentős fokot a 8. cikk alkalmazásához, valamint nehezen hivatkozható a magánélet sérelme akkor, ha a jóhírnév romlása előrelátható következménye az egyén saját tetteinek, például egy bűncselekmény elkövetése következtében.²⁶ A jóhírnév sérelmének megítélésekor a vizsgált szempontok: a közéleti vitához történő hozzájárulása, az érintett személy hírességének foka, és előzetes cselekedetei, a közlés tárgya. A közérdekű cél, a jogos kritika talán ezeknél az eseteknél esik a legnagyobb latba (lásd lent).

A személy ismertségének foka mellett a társadalmi funkcióját is vizsgálni szükséges: természetes, hogy egy közismert személy kisebb védelemre tarthat igényt a magánélet védelme terén, mint aki még sosem tűnt fel a nyilvánosság előtt.²⁷ Ugyanakkor különbséget kell tenni a demokratikus vitához történő hozzájárulás, például olyan politikusokkal kapcsolatosan, akik részt vesznek a közügyek alakítá-

²² *Karsai v Hungary*, Judgment of 1 December 2009, no. 5380/07, § 32.

²³ *Karsai v Hungary* (22. lj.), ill. *Lehideux and Isorni v France* (7. lj.) § 47.

²⁴ *Kincses v Hungary*, Judgment of 27 February 2015, no. 66232/10; *Lindon, Otchakovsky Laurens and July v France*, Judgment of 22 October 2007, nos. 21279/02, 36448/02.

²⁵ *Scharsach and News Verlagsgesellschaft v Austria*, Judgment of 13 November 2003, no. 39394/98, § 43; *Oberschlick v Austria no. 2*, Judgment of 1 July 1997, no. 20834/92; *Karman v Russia*, Judgment of 14 December 2006, no. 29372/02, § 39.

²⁶ *A. v Norway*, Judgment of 9 April 2009, no. 28070/06, § 64; lásd *Axel Springer AG v Germany* (17. lj.).

²⁷ *Minelli v Svájc*, Judgment of 14 June 2005, no. 14991/02.

sában, és az ilyen funkciót be nem töltő személy magánéletének részleteiről történő tudósítás között.²⁸

Az *Axel Springer* ügyben a *Bild* című napilap egy ismert színészről tette közzé a droggal való visszaélés miatti letartóztatásának hírért, amelyet rendőrségi forrásból szerzett. A Bíróság értékelte azt a tényt, hogy az illető korábban aktívan kereste a sajtó figyelmét, és úgy vélte, emiatt kétségkívül csökkent az információival való rendelkezési joga (de nem szűnt meg teljesen).²⁹ Emellett úgy találta, hogy egy olyan színész esetében, aki rendőrfelügyelőt játszott egy népszerű sorozatban, a közvélemény számára valóban alakító jellegű információ lehet a droggal való visszaélés bűncselekményének ismerete, és megállapította a 10. cikk sérelmét.

Újszerű szempontot vezetett be a *Bédát v Switzerland* ügy: nem csupán a 8. cikkkel szemben kell mérlegelni a 10. cikket, hanem előfordulhat, hogy a 6. cikkkel szemben is: a vádlottnak a tisztességes eljáráshoz való joga, hogy ne tudósítsanak büntetőügyéről idő előtt.³⁰ Ugyanakkor ez a szempont is a személyes információkkal való önrendelkezés körébe sorolható.

2.3. A BÍRÓSÁGOK TEKINTÉLYÉNEK MEGŐRZÉSE

Több ügy is azzal kapcsolatos, hogy ügyvédek fogalmaztak meg kritikát a bíróságokkal szemben. A *Kincses v Magyarország* ügyben a Bíróság annak fontosságát hangsúlyozta, hogy az ügyvédek kifejezési szabadságát ne bénítsa meg a korlátozás, hogy az ügyfeleik képviselőként ne kelljen szankcióktól tartaniuk, azonban az ügyvéd nyilvános kritikája nem pusztán az eljárás vagy az ítélet érdemi kritikáját fogalmazta meg, hanem az eljáró bíró szakmai képességét lekicsinylő megjegyzéseket tartalmazott, valamint azt sugallotta, hogy a bíróság megkerülte a törvényt.³¹ Ugyanakkor a *Steur v Hollandia* ügyben az ügyvéd bírálata kizárólag az ügyfelét érintő intézkedésekre vonatkozott, és nem tartalmazott személyes sértést.³² A szankciót az ügyvédek szakmai testülete szabta ki, tehát az államnak kisebb a felelőssége, és a kiszabott szankció arányosnak volt tekinthető. Hasonlóképpen ítélte meg a Bíróság, amikor egy ügyvéd a folyamatban lévő büntetőeljárással szemben gyakorolt nyilvános kritikát, és az ügyvédi kamara kifogásolta, hogy nem a hivatalos utat tartotta be kritikájának megfogalmazása során. A Bíróság úgy vélte, hogy az ügyvédi kamara jobb helyzetben van a megengedett szakmai közlések határainak meghúzására, mint egy nemzetközi bíróság, valamint az alkalmazott büntetést sem találta eltúlzottnak.³³

²⁸ *Von Hannover v Germany*, Judgment of 24 June 2004, no. 59320/00 (violation of Article 8.), § 63. és *Von Hannover v Germany no. 2*, Judgment of 7 February 2012, no. 40660/08, 60641/08 (no violation of Article 8.); *Axel Springer AG v Germany* (17. lj.) § 91.

²⁹ Lásd *Axel Springer AG v Germany* (17. lj.) § 92, 101; továbbá *Flinkkilä and Others v Finland*, Judgment of 6 April 2010, no. 25576/04, § 75. *Saaristo and Others v Finland*, Judgment of 12 October 2010, no. 184/06, § 61.

³⁰ *Bédát v Switzerland*, Judgment of 29 March 2016, no. 56925/08.

³¹ *Kincses v Hungary* (24. lj.).

³² *Steur v The Netherlands*, Judgment of 28 October, 2003, no. 39657/98.

³³ *Schöpfer v Switzerland*, Judgment of 20 May 1998, no. 56/1997/840/1046.

Baka András Magyarországgal szembeni ügyének sajátossága, hogy a Bíróság testjének mind a négy pontján fennakadt. A panaszos 2009-től volt a Legfelsőbb Bíróság elnöke, tisztségénél fogva az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) tagja. Az OIT tagjaként törvényi kötelessége volt az igazságszolgáltatásra vonatkozó törvényjavaslatok véleményezése, a különböző bíróságok véleményének begyűjtése és összegzése alapján. A panaszos a bírósági iratok szerint 2011 februárjától novemberig kilenc alkalommal élt törvényi lehetőségeivel, hivatali hatáskörében eljárva kritikát fogalmazott meg az Országgyűlésnek az igazságszolgáltatást érintő döntéseivel kapcsolatban, egy ízben alkotmánybírói indítványt is adott be (eredményesen). 2011. november 20-án az Országgyűlés a készülő Alaptörvény-tervezet szövegét oly módon módosította (egy előző napi egyéni képviselői indítvány alapján), hogy az *Alaptörvény* életbe lépésével a Legfelsőbb Bíróság elnöke, valamint az OIT tagjai elveszítik megbízatásukat. Az *Alaptörvény* módosítását december 30-án fogadták el, és december 31-én hatályba lépett, a panaszos ennél fogva a következő naptól, 2012. január 1-től elveszítette elnöki mandátumát. A kormánynak a Bíróság előtt nem sikerült bizonyítania, hogy a megbízás megszüntetésére más okból volt szükség, mint a panaszos nézeteinek és kritikus véleményének nyilvános kifejtése miatti megtorlásul, ráadásul a megszüntetés bírói felülvizsgálatát sem tudta biztosítani, ezzel megsértette a 10. cikket és a 6. cikket is. A Bíróság döntése mintegy tucatnyi nemzetközi szabályt és testületi állásfoglalást idézett, amelyek az eltávolítás jogszerűsége ellen hivatkozhatók voltak.

A Bíróság kételkedett a megszüntetést előíró jogszabály (tehát az *Alaptörvény*) jogállamisági követelményeket teljesítő voltával szemben is. Ennek ellenére folytatta a vizsgálatot, és áttekintette a többi szempontot is. Nem talált legitim okot sem, ami indokolta volna az eltávolítást: a kormány által megjelölt okot, az igazságszolgáltatás függetlenségének biztosítását nem találta elégségesnek. Ezek után nem lett volna szükséges annak vizsgálata, vajon szükség volt-e az intézkedésre egy demokratikus társadalomban, de a bíróság az ügy különös körülményei miatt mégis fontolóra vette ezt a kérdést is. Megállapította, hogy az igazságszolgáltatási rendszer működésére vonatkozó kérdések közérdekű kérdések, amelyek magas szintű védelmet élveznek még akkor is, ha az ügynek politikai vonatkozásai is vannak. A Bíróság azt is nyomatékosította, hogy mindig szigorú vizsgálatot követel bármilyen beavatkozás egy vezető bíró kifejezési szabadságába, különös tekintettel a hatalmi ágak elválasztásának, valamint az igazságszolgáltatás függetlensége megőrzésének növekvő fontosságára.

2.4. A KÖZERKÖLCSÖK VÉDELME

1971-ben az angol bíróság megtiltotta egy iskolásoknak szánt, a felnőtté válásról szóló könyv kiadását, sőt elrendelte a kinyomtatott könyvek megsemmisítését.³⁴ Az egyébként színvonalasnak tartott könyvet 14 másik európai államban is kiad-

³⁴ Lásd *Handyside v The United Kingdom* (1. lj.).

ták. Habár a Bíróság gyakran figyelembe veszi más szerződő országok gyakorlatait, ebben az ügyben úgy találta, hogy nem lehet a szerződő államok belső jogában egységes európai morális elveket meglegelni, mivel ezek kulturálisan determináltak, és történelmileg is változhatnak. Ezzel a döntéssel honosodott meg az államok „értékelési sávjának” koncepciója (*margin of appreciation*), amely szerint olyan esetekben, amelyekben nincsen közös európai mérce, az egyes nemzeti bíróságok erkölcsi helyzetértékelése eltérő eredményekre vezethet, a nemzeti döntéshozók összehasonlíthatatlanul jobb helyzetben vannak a nemzetközi bíráknál ahhoz, hogy megállapíthassák, hogy az adott joggyakorlásba való beavatkozás szükséges volt-e.³⁵ Ilyenkor a tagállami jogalkalmazónak van egy bizonyos szabadsága annak eldöntésére, hogy az adott szituációban indokoltnak találja-e korlátozni az Egyezményben biztosított jogokat.³⁶ A gyakorlatot számos kritika éri, részben amiatt, hogy útját állja a közös európai emberi jogi mérce kifejlődésének, másrészt annak inkonzisztens alkalmazása miatt.³⁷

Szintén a közös európai erkölcsi mérce hiányára hivatkozva utasította el a Bíróság *Müller és társai* panaszát. A svájci festőművész természetellenes nemi pózokat ábrázoló festményeit a hatóság elkobozta, a festőt pedig pénzbírságra ítélték. A Bíróság szerint a művészeteknek a kifejezési szabadság gyakorlása során tiszteletben kell tartani bizonyos kötelezettségeket is, és nem találta aránytalannak a korlátozást.³⁸ Egy másik esetben azonban úgy ítélte meg, hogy egy 34 közéleti figurát (köztük Teréz anyát) meztelenül és különféle szexuális tevékenységek közben ábrázoló festmény differenciálatlan betiltása aránytalan volt, és szükségtelen volt egy demokratikus társadalomban. Különös tekintettel a kép szatirikus jellegére, annak társadalomkritikai attitűdjére.³⁹ Ez esetben is annak vagyunk tanúi, hogy míg a közérkölcse kapcsolatos esetek többségében a Bíróság úgy foglalt állást, hogy az az állam mérlegelési sávjába tartozik, amennyiben a közéleti beszéd, illetve közszereplők kritikus ábrázolása ellensúlyozza a közérkölcsek sérelmét, akkor a mérleg nyelve a véleménynyilvánítási szabadság irányába lendül.

2.5. A SAJTÓ TÁRSADALMI-KÖZÉLETI SZEREPE

A politikai vitát, demokratikus közéleti diskurzust érintő kifejezések esetén csak szűk keretek között megengedett a kifejezési szabadság korlátozása. Ennek legfőbb oka, hogy a szólás és a sajtó szabadsága a demokratikus társadalmi diskurzus elengedhetetlen feltétele. Ezt a fontos szerepet fejezi ki az Egyezmény azon mércéje is, amely szerint a kifejezés korlátozása, vagy szankcionálása csak akkor lehet jogsze-

³⁵ Lásd Polgári Eszter tanulmányát a jelen kötetben.

³⁶ Lásd *Handyside v The United Kingdom* (1. lj.), § 48. Az értékelési sáv gyakorlati alkalmazásáról lásd még DUDÁS Dóra Virág: „Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a hazai közigazgatási bíróságok közötti kölcsönhatás” *Fundamentum* 2014/1–2. 103–114.

³⁷ Junko Nozawa: Drawing the Line: Same-sex Adoption and the Jurisprudence of the ECtHR on the Application of the 'European consensus' Standard under Article 14. *Merkourios* 2013/77. 66–75.

³⁸ *Müller and Others v Switzerland*, 24 Judgment of May 1988, no. 10737/84.

³⁹ *Vereinigung Bildender Künstler v Austria*, Judgment of 25 January 2007, no. 68354/01.

rű, ha az – a célok elérése érdekében – szükséges egy demokratikus társadalomban. A Bíróság több ízben is hangot adott annak az elvnek, hogy a kormányzatnak több kritikát kell elviselnie, részben speciális helyzete, részben a rendelkezésre álló eszközök széles skálája miatt, különösen a sajtó és az ellenzéki politikusok részéről.⁴⁰

A Bíróság deklarálta a szabad sajtó különleges fontosságát, amelynek jogos érdeke, hogy a közvélemény figyelmét felhívja a kormányzat tevékenységének hibáira, különös tekintettel a jogellenes cselekményekre.⁴¹ A sajtó feladata, hogy közvetítse az információkat és eszméket a társadalom számára, amelyhez a társadalomnak ugyancsak joga van hozzájutni. Ugyanakkor a sajtó feladata nem merül ki az információ továbbításában, hanem annak értelmezése, következtetések levonása is célja. Így képezi részét a politikai vitának, amelynek szabadsága pedig a demokratikus társadalom egyik alapköve.⁴² A sajtó szabadsága magában foglalja esetenként a túlzás, vagy akár provokáció lehetőségét is.⁴³

A sajtómunkások munkájának akadályozása ugyancsak sértheti a 10. cikket: a macedón parlamentben, az éves költségvetés heves vitája közben ellenzéki képviselők a házelnök asztalához léptek és azon dobolni kezdtek. Biztonsági őrök szaladtak a terembe, eltávolították a házelnököt és az ellenzéki képviselőket, továbbá a karzatról is eltávolították az újságírókat – részben fizikai erőszakot is alkalmazva. A kormánynak nem sikerült bizonyítania, hogy a beavatkozásra az újságírók biztonsága miatt lett volna szükség. Az ügy szóbeli meghallgatáson történő tisztázását nem tették lehetővé, ezzel megsértették az Egyezmény 6. cikkét. Mivel pedig a bánásmód megfosztotta az újságírókat attól, hogy elsőkézből szerezenek értesüléseket a kétségkívül közérdeklődésre számot tartó eseményről, azaz akadályozták őket újságírói hivatásuk gyakorlásában, ezáltal megsértették a 10. cikket.⁴⁴

Közéleti vitán nem pusztán pártpolitikai ügyeket kell érteni, bár kétségkívül ezekben a legszilárdabb sajtószabadság védelme. Sport vagy művészeti esemény,⁴⁵ környezetvédelem,⁴⁶ esetleg egyéb ügy is lehet a közélet szempontjából kiemelt jelentőségű,⁴⁷ különösen, ha választott tisztségviselők kritikájára vonatkozik, vagy az igazságszolgáltatás működésére.⁴⁸ A nemzeti hatóságoknak tehát a közérdekű sajtóközlések esetében keskeny a mérlegelési sávjuk.

Részletesen is kifejtette a politikai szereplők becsületével kapcsolatos véleménynyilvánításról a véleményét a Bíróság a *Lingens*-ügyben. A szövevényes politikai

⁴⁰ *Castells v Spain* (19. lj.), *Lingens v Austria*, *Oberschlick v Austria* (20. lj.).

⁴¹ *The Observer Ltd. and Others and Guardian Newspapers Ltd and Others v The United Kingdom*, Judgment of 26 November 1992, no. 13585/88, § 75; *Sunday Times v The United Kingdom*, Judgment of 26 April 1979, no. 6538/74, § 65; Lásd *Lingens v Austria* (20. lj.) § 41–42.

⁴² Lásd *Lingens v Austria* (20 lj.).

⁴³ *Jersild v Denmark*, Judgment of 23 September 1994, no. 15890/89, § 31; *Eerikäinen and Others v Finland*, Judgment of 10 February 2009, no. 3514/02, § 65.

⁴⁴ *Selmani and Others v The former Yugoslavian Republic of Macedonia*, Judgment of 9 February 2017, no 67259/14.

⁴⁵ *Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v Austria*, Judgment of 22 February 2007, no. 5266/03.

⁴⁶ *Bladet Tromsø v Norway*, Judgment of 20 May 1999, no. 21980/93.

⁴⁷ Lásd *Sunday Times v The United Kingdom* (41. lj.).

⁴⁸ *Roland Dumas v France*, Judgment of 15 July 2010, no. 34875/07; *Morice v France* [GC], Judgment of 23 April 2015, no. 29369/10.

vita során a kancellár Kreisky büntetőeljárást indított rágalalmazásért a főszerkesztő Lingens ellen.⁴⁹ Az osztrák kormány képviselője a Bíróság előtt arra hivatkozott, hogy Kreiskyt a cikk magánemberi mivoltában sértette meg, amikor utalt Kreisky holokausztban elveszített hozzátartozóira. A Bíróság kimondta, hogy egy politikus az őt nyilvános közszereplése során ért kritikákat nem háríthatja el azzal, hogy annak a magánéletéhez is köze van. Abban is hibázott a bíróság, hogy Lingent a valóság bizonyítására kötelezte, mivel az értékítéletet lehetetlen bizonyítani. Emellett a Bíróság figyelembe vette azt is, hogy Lingens az állításait nem vitatott tényekre alapozta.⁵⁰

A Bíróság az értékítéletek túlzó megformálása esetében figyelembe vette, hogy a kritizált politikus maga is tett provokatív megnyilvánulásokat. A közlés nem volt önkényes vagy személyeskedő támadásnak tekinthető, mivel az újságíró megindokolta, milyen tényekre és körülményekre alapítja véleményét, Jörg Haider beszédeiből vezetve le az érvelését, amelyekhez viszonyítva még a túlzó véleményformálás sem tűnt aránytalannak. Hozzátette, hogy a 10. cikk nemcsak a vélemények tartalmát, hanem azok kifejezési formáját is védi.⁵¹

A tényállítások valóságának bizonyítását meg kell engedni a panaszos számára, ennek tilalma elvi alapon is sérti a 10. cikket.⁵² Ugyanakkor a valóság bizonyítására kötelezés is sértheti a 10. cikket akkor, ha azzal a nyílt közéleti vitát dermesztenék meg: a *Thorgeirson v Izland* ügyben a panaszos egy újságcikkben másodkézből kapott információk alapján rendőri brutalitásokról adott hírt, amiért hivatalos személy megsértése miatt büntetőjogi felelősségre vonását kezdeményezték. A Bíróság megállapította, hogy nincs különbség a politikai jellegű és a köz érdeklődésére számot tartható más vita védelme között.⁵³

Az angol kormány azonnal leállította az Observer és a Guardian terjesztését, és követelte a kikerült példányok visszavonását, mikor azok fejezetenként kezdték közölni egy nyugdíjazott titkosügynök emlékiratait. Közben az író kiadatta művét Ausztráliában, majd az kikerült Amerikába, ahonnan visszaszivárgott Angliába is, főként magánúton. A Bíróság megállapította, hogy az információ nyilvánosságra kerülését már lehetetlen megakadályozni, így a korlátozás már nem érthette el a célját. Ezért a nemzetbiztonsági érdek védelméből fakadó érdek nem ellensúlyozhatta a sajtószabadság csorbulásából eredő hátrányt.⁵⁴ Az érvelés logikája érdekes következtetésekre enged az internetes közlemények megjelenése és terjedése tekintetében.

⁴⁹ Az ügy előzménye, hogy Simon Wiesental, a Zsidó Dokumentációs Központ vezetője megvádolta az osztrák liberális párt elnökét, Peterst, hogy a II. világháború alatt SS osztagban szolgált. Kreisky kancellár nyilvánosan Peters védelmére kelt, és Wiesental, valamint szervezetét maffiának nevezte, és maffiamódszerek alkalmazásával vádolta. Lingens, a Profil magazin főszerkesztője két cikket írt e témáról, melyben Kreiskyt és a liberális párt elnökét egyaránt becsmérő szavakkal illette, erkölcsstelennek és opportunistának nevezte, és úgy vélte, hogy Kreisky azért nyilatkozott Peters védelmében, mert antiszemita szavazatokat próbált szerezni.

⁵⁰ Lásd *Lingens v Austria* (20. lj.), ill. *Schwabe v Austria*, (20. lj.).

⁵¹ Lásd *Oberschlick v Austria* no. 2 (25. lj.).

⁵² Lásd *Castells v Spain* (19. lj.).

⁵³ *Thorgeirson v Iceland*, Judgment of 25 June 1992, no. 13778/88.

⁵⁴ *The Observer Ltd and Others and Guardian Newspapers Ltd and Others v The United Kingdom* (41. lj.).

ben: ha egy jogellenes közlemény jogellenes módon elterjed az interneten, akkor a korlátozása már nem érheti el a célt, tehát nem meríti ki a szükségesség kritériumát.

A források védelmének magas szintű védelmét szögezte le a Bíróság a *Goodwin*-ügyben.⁵⁵ A Bíróság megállapította, hogy a források védelme olyan fontos társadalmi érdek, amelynek nem képezi kellő ellensúlyát a jogos magánérdek, és az államok értékelési szabadsága sem teheti szükségessé egy demokratikus társadalomban a források felfedésére kötelezést, ezért megállapította a 10. cikk megsértését.

3. ÖSSZEZGÉS

A 10. cikk védelme során alkalmazott szempontok közül (törvényi előírás, legitim cél, szükségesség és arányosság) legtöbbször a demokratikus társadalomban történő nyomós társadalmi szükséglet hiánya eredményezi a 10. cikk sérelmét. Ehhez képest szignifikánsan ritkábban fordul elő a törvényi előírás elégtelen volta, vagy a legitim cél hiánya miatti marasztalás.

A Bíróság esetjogából kirajzolódik, hogy a demokratikus közéleti diskurzus biztosítása mindig előnyt élvez a kifejezési szabadság védelmének kontextusában. Megfigyelhető, hogy a Bíróság nagyobb szabadságot enged a politikai témájú ügyeknek, mint a közérkölcstört, a reklámcélú, illetve blaszfémikus véleménynyilvánításoknak. Ez összhangban van az Európa Tanács küldetésével, amely az emberi jogok védelme mellett a demokrácia és a jogállamiság képviselését tűzi célul.

A jogszerű célok közül kiemelhető a jóhírnév védelme, azonban politikusok esetében a kritika határai tágabbak, mivel méltóságuk és magánéletük védelmét a politikai ügyek nyílt megvitatásának érdekével kell mérlegre tenni. A kormánynak különösen több kritikát kell elviselnie, részben közéleti felelőssége, részben a rendelkezésre álló eszközök széles skálája miatt. Ugyanakkor különbséget kell tenni a kritika és az elsősorban sértő szándékú közlések között, amelyek a diskurzust nem viszik előbbre. A humort és szatírákat a társadalmi vélemény kifejezése művészi eszköznek tartja, amely különösen a választott tisztviselők vagy köztisztviselők munkájának kritikája során provokatív vagy túlzó lehet, azonban belül van a véleménynyilvánítási szabadság határain.⁵⁶

⁵⁵ *William Goodwin v United Kingdom*, Judgment of 27 March 1996, no. 17488/90.

⁵⁶ *Eon v France*, Judgment of 14 March 2013, no. 26118/10.